

~ Y Feidr ~

Cylchgrawn Eglwys Annibynnol Capel Mair, Aberteifi

Cyfrol vii, Rhifyn 43

Golygydd : Wynford Jones

Hydref 2019

Calendr Oedfaon y Sul : Tachwedd 2019 – Ebrill 2020

10:00 o'r gloch

Tachwedd

3—
10 (9:45)—Oedfa Undebol: Mr Emyr Phillips, Cilgerran
17—
24—Y Gweinidog

Rhagfyr

1—
8—Y Gweinidog
15—
22—Y Gweinidog: Oedfa Undebol
25 (9:30)—Bethania: Oedfa Gymun Undebol
29—Oedfa Undebol ym Methania: Mrs Elizabeth John

Ionawr

5—Y Gweinidog (C)
12—Oedfa yng ngofal y Gymdeithas Ddiwylliadol. Capel Bethania yn ymuno â ni.
19—Y Gweinidog
26—

Chwefror

2—
9—Y Gweinidog
16—
23—Y Gweinidog

Mawrth

1—Y Gweinidog (C) Oedfa Gwyl Ddewi: Y Prifardd Tudur Dylan,
yng Nghapel Mair am 6:00yh
8—CyRDDau Pregethu Capel Mair: Y Parchg Dyfrig Rees, Pen-y-bont ar Ogwr (bore a hwyr)
15—Oedfa Flynyddol Cyngor Eglwysi Rhyddion Aberteifi a'r Cylch am 2:00yp
ym Mlaenannerch
22—Y Gweinidog
29—Oedfa Undebol ym Methania: Mrs Sian Elin Thomas

Ebrill

5— Ymarfer olaf y Gymanfa Ganu, 4:00yp
10—Dydd Gwener y Groglith: Oedfa Gymun yn y Tabernacl:
Y Parchg Judith Morris, Penrhyncoch
12—Oedfa Gymun Undebol ym Methania: Y Gweinidog
19—Cymanfa Ganu Gyd-enwadol Cylch Aberteifi yng Nghapel Mair am 10:30yb a 6:30yh
26—l'w drefnu

5:00 o'r gloch

Y Gweinidog (C)

Y Gweinidog

Y Gweinidog (C)

Y Gweinidog

Y Gweinidog

Y Gweinidog (C)

Y Gweinidog

Nodiadau Eglwysig

Marwolaeth:

Mr Walford James, 58 Maesglas

Llongyfarchiadau:

Mr Hildreth Owen, Caernant,
ar enedigaeth wŷyr, Caio Dewi,
yn Seland Newydd.

Oedfaon Gweddi Undebol

Hydref 8	Bethania	7:00yh
Tachwedd 12	Capel Mair	2:00yp
Rhagfyr 10	Tabernacl	2:00yp
Chwefror 11	Bethania	2:00yp
Mawrth 10	Capel Mair	7:00yh
Ebrill 7	Tabernacl	7:00yh

Gwefan yr Eglwys

Diolch i Eurof Davies, mae gwefan yr eglwys yn awr ar dân ac yn chwibio drwy'r bydysawd.

Cliciwch ar yr isod i gael cipolwg ar weithgareddau a hanesion Capel Mair.

Capelmairaberteifi.org.uk

Casgliad Apêl Madagascar

Derbyniwyd £410 oddi wrth aelodau Capel Mair at yr apêl.

Cyngor Eglwysi Rhyddion

Aberteifi a'r Cylch

Nos Fawrth, Tachwedd 5

am 7:00yh yn y Tabernacl:
Anerchiad gan Y Parchg Rhosier Morgan, B.A., B.Th. Casgliad tuag at waith Gofal Canser Aberteifi.

Prynhawn Sul, Rhagfyr 8

am 2:00yp ym Methania: **Dathlu'r Nadolig** yng nghwmni Côr Tonic. Casgliad tuag at "Beiciau Gwaed Cymru".

Prynhawn Sul, Chwefror 9

am 2:00yp yng Nghapel Mair:
Oedfa Gysegredig ar y cyd â Chymorth Cristnogol yng nghwmni Bois y Gilfach. Casgliad tuag at waith Cymorth Cristnogol.

Prynhawn Sul, Mawrth 15

am 2:00yp ym Mlaenannerch:
Oedfa Flynyddol.

Gwener y Groglith, Ebrill 10

am 10:00yb yn y Tabernacl:
Oedfa Gymun. Pregethir gan y Parchg Judith Morris, Penrhyncoch.

Sylwer

Os oes gennych newyddion teuluol neu eglwysig a allai fod o ddiddordeb i'ch cyd-aelodau, a fyddech mor garedig â rhoi gwybodaeth yn ysgrifenedig i Mair James neu Wynford Jones

Cynllun Cludo Addolwyr i'r Oedfaon

Pe dymunech gael eich cludo i'r oedfaon yng Nghapel Mair ar y Sul ac i'r cyfarfodydd yn ystod yr wythnos, mae croeso i chi gysylltu â'r gwirfoddolwyr a enwir isod:

Myra Davies	810 133
Iris Phillips.	613 934
Ann Vittle.	613 064
Gareth Evans	615 525
Delwyn Griffiths	612 946
Anne Hughes	614 787

Ymarferion y Gymanfa Ganu

Ionawr 26—Oedolion am 6:00yh:
Bethania.

Chwefror 23—Oedolion am
6:00yh: Capel Mair.

Mawrth 15—Oedolion am 4:00yp:
Blaenannerch.

Ebrill 5—Oedolion am 4:00yp:
Capel Mair.

Ebrill 19—**Y Gymanfa Ganu**
am 10:30yb a 6:30yh: Capel Mair.

Arweinydd:

Mrs Ann Davies, Llanarthne

Cegin “Y Feidr”

MERINGUE

AFAL

NEU

RIWBOB

Cynhwysion:

500g afalau coginio neu riwbob
75g siwgr mân
1 oren: croen a sudd
3 sbwnj treiffl
50g menyng neu farjarîn
2.5ml (½ llwy de o sinamon)
50g siwgr brown
2 wy

Llestr: llestr caserol

Dull:

1. Pilio a sleisio'r afalau neu sleisio'r riwbob.
2. Rhoi'r ffrwythau, 25g o'r siwgr mân, sudd a chroen yr oren mewn sosban – eu stiwiw tan yn feddal.
3. Rhwbio'r sbwnj treiffl yn friwsion.
4. Toddi'r menyng mewn sosban.
5. Cymysgu'r briwsion sbwnj, sinamon, siwgr brown a 2 felynwy i mewn i'r menyng.
6. Rhoi'r gymysgedd yn y ddysgl.
7. Rhoi haen o ffrwyth dros y sbwnj.
8. Curo'r gwynwyau yn stiff ac yna plygu'r 25g o siwgr mân i mewn.
9. Rhoi'r *meringue* dros y ffrwyth.

Pobi am 25 munud, 180°C, Nwy 4.
Gweini yn dwym neu yn oer.

Y Gymdeithas Ddiwylliadol

TYMOR 2019-20

Llywydd Anrhydeddus:

Y Parchedig Irfon Roberts

Cadeirydd: Rhidian Evans (612410)

Is-gadeirydd:

Mrs Mair Thomas (810511)

Ysgrifennydd: Mrs Mer Evans (615525)

Is-Ysgrifennydd:

Mrs Siân Elis Gruffydd (682287)

Trysorydd:

Mrs Delyth Thomas (841702)

Pwyllgor: Mrs Geinor Griffiths,

Mrs Meinir Jerman, Mrs Lowri Lewis,

Mrs Ann Vittle, Gareth Evans,

Dyfed Elis Gruffydd

Y cyfarfodydd i ddechrau
am 7.30 o'r gloch

To cyn Tymor : £5.00

RHAGLEN Y TYMOR 2019

Hydref 17—

Swper y Cynhaeaf: **Ken Griffiths**

Tachwedd 21—

Dafydd Llywelyn,

Comisiynydd Heddlu a Throsedd
Dyfed-Powys

Rhagfyr 12—

Dathlu'r Nadolig.

Adloniant: Fflur James
a Mallt Ladd Lewis

2020

Ionawr 12—

Oedfa'r Bore

ying ngofal yr aelodau

Ionawr 16—

Dafydd Wyn, Llandudoch,

Cyflwynydd S4C:
“Antur Ddyddiol”

Chwefror 20—

Noson Gawl.

Adloniant: Kees Huysmans,
Llambed

Mawrth 19—

Dyfed a Sian Elis Gruffydd:

Eu taith i Wlad yr Iâ

Trefnir **Barbeciw** neu **Wibdaith**

yn ystod Mai / Mehefin

*Un o gyn-ddisgyblion Ysgol Sul
Capel Mair yn creu newyddion
yn Japan ac yn paratoi
am frwydr Kendo*

*Pum cenhedlaeth o deulu Brookfield:
Mrs Marian Jenkins, Janice, Maya, Mary
ac Ella Marian sydd erbyn hyn wedi dathlu ei phen-blwydd cyntaf.*

*Cydnabyddwyd
gwasanaeth ein gweinidog,
y Parchedig Irfon C. Roberts,
i'w Waredwr a'i aelodau
am hanner can mlynedd,
1969 - 2019*

**Trefnwyd gwasanaeth o deyrnged
i'r gweinidog fore Sul,
14 Gorffennaf 2019.
Traddodwyd y geiriau canlynol
gan ysgrifennydd yr eglwys:**

Diolch i Mrs Beti Emanuel am ddewis detholiad o emynau allan o daflenni Cyfarfodydd Sefydлу blaenorol Mr Roberts.

Rhoddaf ychydig o gefndir am y digwyddiad yma ichi'n gyntaf.

Yn dilyn marwolaeth brawychus a sydyn ein parchus weinidog ar y pryd, y Parchedig Arwyn Phillips, ym mis Mehefin 1993, bu raid i Gapel Mair aros am bum mlynedd cyn croesawu'r Parchedig Irfon Roberts i weinidogaethu yma yng Nghapel Mair. Roedd rhif yr aelodau yn y flwyddyn 1998 ychydig dros 250.

Daeth eglwys y Bedyddwyr Bethania a Chapel Mair i gytundeb y dylid gwahodd Mr Roberts i weinidogaethu ar y cyd arnynt. Bu'n weinidog yng Nghaeo, Sir Gâr rhwng 1969 ac 1972 (3 blynedd), Castellnewydd Emlyn wedyn am naw mlynedd, ac ym Mrynaman am ddwy flynedd ar bymtheg. Ond y record hyd yn hyn, o bell ffordd yw Aberteifi, wedi i'r weinidogaeth rymus yma gyrraedd y nod o un flynedd ar hugain yn ein mysg. Mae'r ystadegau yn dangos, felly, bod eglwysi Bethania a Chapel Mair yn fyw, ac yn gweithio mewn harmoni gyda'u gweinidog.

Pan oeddwn i'n gyflogwr, daeth un o'm gweithwyr ataf, gan ddatgan y byddai yn 65 oed mewn ychydig fisoedd, ac yn barod i gymryd ei bensiwn. Meddyliais am ychydig, gan yr oedd Peter wedi bod yng nghyflog fy nhad a minne am 49 o flynyddoedd. Gwnes fy ngore glân i'w annog i aros mlâ'n, gan gyrraedd hanner can mlynedd yn y swydd, yn enwedig felly gan ei fod yn gricedwr brwd iawn yn ei ddyddie, ac anodd oedd meddwl y byddai yn declario ei fatiad ar 49 *not out*. Serch fy anogaeth, roedd Peter yn benderfynol o dynnu'r padiau a'r menyg a rhoi'i draed i fyny a dechrau ymddeoliad haeddiannol iawn.

Wel, nid felly, yn eich hanes chi, Mr Roberts. Rydych yn cario eich bat ymlân ac ymlân, a dim sôn am declario. Mae'r penderfyniad hwnnw yn ein plesio ni yma i gyd yng Nghapel Mair. Mae'r un flynedd ar hugen yr ydych wedi gwasanaethu yma yn cynnwys newidiadau anferthol ym myd crefydd ein gwlad gan ofyn cwestiynau mawr am ddyfodol eglwysi a chapeli Cymru.

Mae gennyf gof clir o eistedd yn rhes rhif 46, ar yr ochor yna o'r capel 'nôl yn y saithdege cynnar pan ddringodd pregethwr ifanc i fyny'r grisie i'r pulpud yma yng Nghapel Mair ar noson Cwrdd Diolchgarwch. Rwy'n cofio'n iawn ei fod wedi gwneud argraff arnaf: pregethwr ifanc a dybiais oedd yn agos iawn i'm hoedran i, y ddau ohonom â gwallt braidd yn hir a thywyll iawn ac yn anterth ein dyddie! Chwarter canrif wedi hynny, daeth ef yn weinidog arnaf, ac yn rhyfedd iawn, cynhaliwyd y Cyfarfodydd Sefydлу ar ddiwrnod fy mhen-blwydd ar 15 Ebrill 1998.

Parchwn eich dymuniad chi, Mr a Mrs Roberts, i gadw'r dathliad unigryw

yma o wasanaethu'r eglwysi am hanner can mlynedd yn ddi-ffws a diffwdan. Ta waeth, pleser o'r mwyaf sydd gan yr holl aelodau i gyflwyno talebau gwylie i chi er mwyn i chi gael ambell brêc i ymlacio ac i gyrraedd yr encilion unrhyw bryd y mynnoch. Awgrymwyd gan aelod mewn cwrdd y diaconiaid y byddai prynu tocyn tymor i Old Trafford yn syniad da. Ond da yw gweld taw gwastraff eich amser byddai hynny wrth weld y cochion o Fanceinion yn chwarae mor sâl y dyddie 'ma !

Ar ran yr aelodau, diolchaf ichi am eich gwasanaeth arbennig iawn yn ystod y dyddiau anodd sydd ohoni. Mor werthfawrogol ydym o'ch paratodau nid yn unig ar y Suliau, ond hefyd pan fydd galw arnoch i wasanaethu mewn oedfaon coffa aelodau ac achlysuron cyhoeddus eraill yn y broydd yma. Edmygedd sydd gennym am eich gallu gwirioneddol ddiffuant i daro'r nodyn cywir a chilir bob tro. Ni fu'r cyfnod yma yn Aberteifi heb ei greithiau; ymunwn gyda chi'ch dau a hefyd Elen a'r teulu drwy gynnal fflam kannwyll Owain i'r dyfodol.

Mae ein beirdd wedi bodloni unwaith eto i'ch cyfarch:

Cyflwynwn, mewn ffrâm, englyn o waith Y Prifardd Ceri Wyn, sydd yn mynegi'r gwirionedd gyda'i ddawn angerddol:

Mae un, wedi'r teithio maith, 'leni'n dal
yn daer fel cydymaith;
'leni'n dal i wneud ei waith
a dilyn ei dad eilwaith.

Derbyniwyd hefyd gyfres o dribanau oddi wrth Ken y Graig:

Ein Bugail a'n Pregethwr,
O'i law daw'r hadau'n bentwr,
Os syrthiodd rhai ar greigiog dir
Ni fernir ddim o'r heuwr.

Gweinidog doeth a ffyddlon,
A chrefydd yn ei galon,
Am ei wasanaeth fedwrn ni
Ond cyfri ein bendithion.

Bu'r defaid ifainc rywdro
Yn dod i'r gorlan ato,
Ei braidd yn awr, ers amser maith
A aeth rhy hen i grwydro.

Pwysicach na'r cyfanrif,
Pwysicach na thystysgrif
Yw presenoldeb Duw y Tad
Ym mhrofiad hanner canrif.

Galwaf yn awr ar ddwy a godwyd yma o had yr eglwys hon, Delyth i gyflwyno'r anrheg, ac Ann ar ran ei mam, Mrs Bessie Williams, i gyflwyno'r blodau i Mrs Roberts. Diolch i Meifis a Margaret am eu celfyddyd.

Ymatebodd y gweinidog mewn geiriau dethol cyn offrymu'r fendith.

Griffith Jones

Llanddowror 1683 – 1761

Mae i'r Eglwys Gristnogol hanes hir o ymwneud ag addysg yng Nghymru. O gyfnod sefydliadau cynnar yn yr Eglwys gatholig mewn tai crefyddol cyn y Diwygiad Protestannaidd, hyd at amser Griffith Jones ac i lawr i'r presennol, cafodd yr eglwys ddyylanwad sylweddol ar ddatblygiad addysg yn ein gwlad. Er i'w rôl o bryd i'w gilydd fod yn ddatleuol, bu ei hymrwymiad i blant ac ysgolion Cymru, cyn y datgysylltu ac wedi hynny, yn gyson gydol y canrifoedd. Dengys darllen hanes sefydlu ysgolion eglwys yng Nghymru ymrwymiad ac ymroddiad gwirioneddol y rhai a ddaeth i fod yn gymwynaswyr ac ymddiriedolwyr gwreiddiol yr ysgolion hyn.

Yn ddiweddar, gwelwyd dathlu genedigaeath William Williams, Pantycelyn – bu rhai ohonoch, siŵr o fod, ar daith i Drefecca. Bu Griffith Jones – neu Griffith Jones Llanddowror fel yr adwaenwyd – yn ddyylanwad mawr ar William Williams yn ôl ei dystiolaeth:

Dyma'r gŵr a dorrodd allan
Rony bach cyn torri'r wawr;
Had fe heuodd, fe eginodd,
Fe ddaeth yn gynhaef mawr;
Daeth o'i ôl fedelwyr lawer,
Braf mor ffrwythlon y mae'r yd;
Nawr mae'r wyntyll gref a'r gogr,
Yn ei nithio'r hyd y byd.

Brodor o Benboyr, Sir Gaerfyrddin, oedd Griffith Jones. Yn Eglwys Loegr yr oedd gwreiddiau ysbrydol ei deulu, ac o fewn yr eglwys honno yr arhosodd yntau ar hyd ei oes. Cafodd ei addysg gynnar yn Ysgol Ramadeg Caerfyrddin, ac fe'i hordeiniwyd yn 1708. Tra'n gwasanaethu fel curad yn Nhalacharn aeth yn athro yn ysgol y Gymdeithas er Taenu Gwybodaeth Gristnogol (SPCK yn Saesneg), ac yno cafodd yr awydd i sefydlu Ysgolion Cylchynol Cymreig.

Symudodd i fod yn rheithor yn Llanddowror ym 1716 ac yno y bu am bum mlynedd ar hugain fel iddo gael ei adnabod o hynny ymlaen yn 'Griffith Jones Llanddowror'. Rhoddwyd iddo'r rheithoriaeth gan ei ffrind a'i noddwr, Syr John Phillips, a chadarnhawyd y cyfeillgarwech rhyngddynt pan briododd Margaret, chwaer Syr John, yn 1720.

Saesneg oedd iaith ysgolion yr SPCK yn gyffredinol, a dangosodd Griffith Jones ei fod yn ymwybodol o anafantision y drefn honno. Serch hynny, pan ddaeth yr ysgolion hyn i ben, gadawyd bwllch enfawr. Pwy fedrai lenwi'r bwllch hwnnw? Awgrymai'r dystiolaeth fod Griffith Jones yn llwyr sylweddoli'r angen. Ac i ateb yr angen hwn, cychwynnodd ysgolion ar ei liwt ei hun. Sefydlodd ei ysgol gyntaf yn 1731, yn Llanddowror, ei blwyf ei hun a'i sir enedigol. 'Ysgolion elusenol' oedd yr enw a roddwyd arnynt ar y cychwyn

gan eu bod yn rhad ac am ddim i'r disgyblion, ond erbyn 1737 yr oedd elfen ychwanegol yn yr enw, sef 'cylchynnol'.

Pentref Llanddowror

Daeth iddo'r syniad wedyn o sefydlu rhagor o ysgolion yn yr ardal o gwmpas. Byddai athrawon yr ysgolion hyn yn dysgu am gyfnod hyd at dri mis yn yr un man cyn symud ymlaen i'r ysgol nesaf. Yn y modd hwn llwyddwyd sefydlu rhif uchel o ysgolion drwy ddefnyddio nifer fechan o athrawon.

Fel arfer, ym misoedd y gaeaf cynhelid yr ysgolion pan oedd dyletswyddau ar y ffermydd wedi lleihau. Cafodd y plant ac oedolion eu dysgu i ddarllen yr Ysgrhythurau yn eu hiaith eu hun ac i adrodd Catecism Eglwys Loegr. Bu'r canlyniadau yn rhai ysgubol o lwyddiannus. Cafodd gefnogaeth bwerus gan berchnogion tir cyfoethog, fel Madam Bevan, y ddynes a barhaodd i redeg a goruchwyllo'r ysgolion ar ôl ei farwolaeth.

Erbyn 1740 roedd 150 o ysgolion wedi'u sefydlu gyda bron naw mil o ysgolorion, ac erbyn 1761, blwyddyn marwolaeth Griffith Jones, cofnododd y *Welsh Piety* bod bron tair mil pum cant o ysgolion wedi eu sefydlu. Golyga hyn fod rhyw dau gan mil o drigolion

Cymru yn medru darllen i raddau mwy neu lai, a hynny ar adeg pan nad oedd poblogaeth y wlad ond rhywfaint rhwng pedwar can mil a hanner miliwn.

Canlyniad y gwaith anhygoel hwn oedd mai Cymru oedd un o'r gwledydd cyntaf yn y byd modern i fod yn llythrennog. Denodd y system ddiddordeb diwygwyr ac addysgolwyr o bob cwr o Brydain – ac o bellach i ffwrdd hefyd, ac yn 1764 comisiynodd Catherine II o Rwsia, adroddiad ar weithgareddau'r ysgolion, gyda'r bwriad o greu system debyg yn ei gwlad ei hun.

Fodd bynnag, nid oedd Griffith Jones heb ei feirniaid. Cafodd ei alw i gyfrif sawl tro gan ei Esgob am anwybyddu rheolau ac arferion yr eglwys ac, yn arbennig, am bethau fel pregethu yn ystod y dydd! Nid oedd wedi ei atal – roedd yn benderfynol o fynd ymlaen â'r hyn y teimla ei fod yn ei genhadaeth mewn bywyd. Er nad oedd yn ddiwygiwr ei hun, gwelir ei fod wedi rhagflaenu'r adfywiad Methodistaidd a gyrhaeddodd Cymru a'r holl Deyrnas Unedig.

Drwy greu poblogaethau llythrennog ac addysgiedig, roedd dynion a merched oedd â diddordeb dwfn a ffocws yn yr efengylau a'r holl ysgrhythurau, yn sicr wedi paratoi'r ffordd ar gyfer gweinidogion fel John Wesley.

Bu farw Griffith Jones yn Ebrill 1761, ac yntau'n 77 mlwydd oed. Yn ei ewyllys gadawodd yr holl arian a oedd wrth gefn ar gyfer yr ysgolion, i Madam Bevan, a bu'n gyfrifol amdanynt hyd ei marw hithau ddeunaw mlynedd wedyn.

Parhaodd y gwaith, felly; yn wir, os rhywbeth, bu'r ysgolion hyd yn oed yn fwy llwyddiannus o dan ei gofal hi, o leiaf tan 1774. Ond pan fu farw yn

1779 daeth y cyfan i ben. Bu brwydro cyfreithiol hir iawn ynglŷn â'i hewyllys; ni chliriwyd y cwbl tan 1804, ac er i'w hewyllys gael ei phrofi'n ddilys, yr oedd hi'n rhy hwyr erbyn hynny – yr oedd yr ysgolion wedi hen ddarfod oherwydd diffyg arian. Er gwaethaf y siom yma, ni pheidiodd y gwaith o geisio hyfforddi gwerin Cymru yn y gwirioneddau Cristnogol.

O 1785 ymlaen, sefydlodd Tomos Charles – a anwyd yn San Clêr, nid nepell o Landdowror, ac a fu'n drwm ei ddyled fel hen ddisgybl i Griffith Jones – ysgolion cylchynnol yng ngogledd Cymru. Ef hefyd a fu'n bennaf gyfrifol am ddatblygu'r Ysgol Sul yng Nghymru, sefydliad a fyddai'n gadael ei ôl yn ddwfn iawn ar fywyd y genedl.

Mae mwy nag un wedi mynd mor bell â honni mai Griffith Jones oedd Cymro mwyaf y ddeunawfed ganrif; ac er cymaint yr honiad hwn, nid yw'n gwbl ddi-sail o bell ffordd.

Ynndo ef mae nifer o nodweddion amlycaf bywyd Cymru yn y ganrif honno yn cydgyfarfod: darpariaeth addysg i'r werin, adfywiad yr iaith Gymraeg, a'r deffroad crefyddol. Ac yn eu tro, yr oedd y rhain i gyd i gael effeithiau pellgyrhaeddol ar y Cymry – i raddau helaeth iawn, cynnyrch yr elfennau hyn yw'r pethau gorau yn y bywyd Cymreig yr ydym ni'n gyfarwydd â hwy heddiw.

Mae'n sicr y byddai Cymru wedi datblygu mewn ffordd dra gwahanol – ac yn ôl pob tebyg, er gwaeth yn hytrach nag er gwell – oni bai am waith gorchestrol Griffith Jones. Ac o gofio'r bygythiad sydd eto i'r bywyd Cymreig, da o beth fyddai gweld ei fantell yn disgyn ar rywun tebyg yn ein dyddiau ni.

John Adams-Lewis

Parodi: Cwm Alltcafan

(T. Llew Jones)

Rygbi

Fuoeh chi yn gwylio'r rygbi
pan fu'r haf yn oedi'n hir,
lle bu'r timau cryfa'n chwarae?
Naddo, naddo, naddo, wir.

Welsoch chi mo'r Cymry'n ymladd,
braich ym mraich fel un ynghlwm?
Welsoch chi mo'r cardiau melyn
yn eu codi'n garped trwm?

Ni fu Fiji nac Awstralia,
ni fu Georgia yn eu tro,
nid oedd Uruguay na'r Ffrancwyr
ddigon da i'n maeddu, sbo.

Ac i mi rhowch gêm o rygbi
pan fo'r borfa'n glasu'r byd,
yno mae'r cefnogwyr gorau
a chewch gadw'r lleill i gyd.

Fuoeh chi yn gwylio'r rygbi
lle mae'r canu'n afon ddofn?
Ewch 'da chi i wyllo'r rygbi
Peidiwch oedi mwy – **RHAG OFN !**

Diolch i Ken y Graig am yr uchod –
fe ddaeth cyn bod Cymru'n chwarae
De Affrica yn y rownd gyn-derfynol.

Oedwn fel cenedl mewn gobaith cytûn.

Neb yn rhy fach i wneud gwahaniaeth

Fis Ionawr 2018, cynhaliodd merch ifanc 15 oed o'r enw Greta Thunberg brotest dawel tu allan i senedd-dŷ Sweden yn y gobaith o dynnu sylw at y diffyg gweithredu i arafu'r cynhesu byd-eang sy'n digwydd ar hyn o bryd, ac sydd yn debygol o achosi i lefel y môr godi rhai metrau cyn diwedd y ganrif.

Cytuna'r mwyafrif o wyddonwyr mai'r cynnydd mewn nwyon tŷ gwydr yn yr atmosffer yw'r prif reswm i dymheredd y ddaear godi a bod y rhan fwyaf o'r bai am hyn i'w briodoli i weithgareddau dynol, megis llosgi tanwydd ffosil, datgoedwigo, dympio gwastraff mewn safleoedd tirlenwi ac arferion cysylltiedig ag amaethu. Dyma'n ddi-os yr argyfwng mwyaf sy'n wynebu'r ddynolryw.

Un o'r ychydig arwyddion calonogol ar y gorwel yw ymateb yr ifanc i'r perygl. Meddai Llŷr Gruffydd, aelod Cynulliad gogledd Cymru, a Gweinidog Cysgodol dros yr Amgylchedd, "Dwi wedi fy ysbrydoli'n fawr gan y don ddiweddar o blant a phobl ifanc sydd wedi codi o'u desgiau ysgol a mynd i brotestio am y diffyg gweithredu gan lywodraethau o gwmpas y byd ar newid yn yr hinsawdd. Mae'r genhedlaeth newydd, o dan arweiniad pobl ysbrydoledig fel Greta Thunberg o Sweden, neu yn nes at adref, Cai Phillips a Rhian Shilabeer sy'n aelodau o Senedd Ieuencid Cymru yn dangos y ffordd i ni Mae amser yn rhedeg allan ac mae'n rhaid i ni wrando ar y bobl ifanc sy'n siarad allan a dechrau cymryd hyn o ddifri – cyn iddi fynd yn rhy hwyr."

Gadawodd araith ysgytwol Greta Thunberg ger bron y Cenhedloedd Unedig yn Efrog Newydd rai misoedd yn ôl argraff ddofn ar lawer. Disgrifiwyd ei haraith gan un colofnydd fel, "chwa o awyr iach." Heriodd Greta wleidyddion a gwŷr busnes y byd i wneud mwy, a chyhuddodd hwy yn ddfloesg o ddwyn oddi arni ei breuddwydion a'i phlentyndod.

Ganed Greta yn Stockholm ym mis Ionawr 2003. Ei mam yw Malena Ernman, a roddodd y gorau i'w gyrfa ryngwladol fel cantores opera oherwydd effaith andwyol hedfan ar yr hinsawdd. Mae ei thad, Svante Thunberg, yn actor. Mae gan Greta syndrom Asperger – cyflwr sydd wedi effeithio ar ei hiechyd er yn gynnar iawn. Nid fel anabledd neu salwch y gwêl Greta'r cyflwr hwn ond fel rhodd sydd wedi helpu i agor ei llygaid i'r argyfwng hinsawdd. Clywodd gyntaf am y newid hinsawdd yn 2011 pan oedd yn 8 oed. Methai'n lân â deall pam bod cyn lleied yn cael ei wneud yn ei gylch.

Dair blynedd yn ddiweddarach dechreuodd deimlo'n ofidus ac isel ei hysbryd a dyma pryd y cafodd ddiagnosis o syndrom Asperger. Yn naturiol, nid yw ei rhieni na'i hathrawon

yn or-gysurus ei bod yn absenoli ei hun gymaint o'r ysgol ond maent yn parchu ei safiad ac yn barod i'w chefnogi. Gwell ganddynt ei gweld yn hapus yn protestio na'i bod yn eistedd adref yn isel ei hysbryd a gwneud dim. Mae'r ffaith iddi ddarganfod achos sy'n werth ymgyrchu drosto yn waredigaeth iddi.

Ai gormod dweud iddi, fel yr Apostol Paul, gael ei "pherffeithio mewn gwendid". Dywedodd Marcia Scheiner, llywydd a sylfaenydd Cynghorwyr Cyflogaeth Integreiddio Awtistiaeth, "Mae gweithwyr awtistig yn dod â phersbectif unigryw i weithle, a gallant ganolbwyntio'n llwyr a bod yn gynhyrchiol mewn ffyrdd nad all eu cyfoedion niwro-nodweddiadol fod." Mewn geiriau eraill, gall y ffaith eu bod yn wahanol olygu bod ganddynt rywbeth gwahanol i'w gynnig o bosib.

Rhydd y syndrom allu i rai fel Greta feddwl y tu allan i'r boc neu'r system, neu'r drefn fel y mae. Rhaid cyfaddef i mi gael y ffordd yma o edrych ar gyflwr, sydd yn ymddangos i gynifer ohonom mor negyddol drist, yn wirioneddol gyffrous a phositif.

Profodd Syndrom Asperger Greta yn arf parod i'w gwrthwynebwyr ei ddefnyddio'n ei herbyn. Trydarodd Donald Trump y sylw coeglyd, "Mae hi'n ymddangos fel merch ifanc hapus iawn sy'n edrych ymlaen at ddyfodol disglair a rhyfeddol. Mor braf gweld hynny!"

Rhag gywilydd arno! Os gwir yr ymadrodd cyfarwydd, "Sarcasm is the lowest form of wit" oni ddisgynnodd Arlywydd America i waelod eithaf y pydew gyda'i drydariat gwawdlyd? Nid Trump mo'r unig un. Galwodd un gwestai a ymddangosodd ar sianel *Fox News* Greta yn "blentyn Sweden â salwch

meddwl". Clywyd Piers Morgan ar *Good Morning Britain* yn datgan gofid yn ei chylch. Galwodd hi'n "blentyn gwantan a melodramatig" gan ychwanegu. "ei bod yn cael ei hecsploetio ac y dylai ei rhieni ei hanfon yn ôl i'r ysgol". Fe ychwanegodd, serch hynny, ei fod yn credu "bod newid hinsawdd yn berygl real a bod angen i Trump a phob un mewn awdurdod gymryd rhybuddion Greta o ddiffri." Cywilyddiais o ddarllen bod Neil Hamilton, AC UKIP, wedi ei gwawdio trwy drydar llun ohoni oedd wedi ei drin i roi llygaid dieflig iddi.

Ni ellir llai nag edmygu ymateb Greta i'r ymosodiadau cyson ar ei hymddangosiad, ei syniadau a'i thactegau. Mae rhai yn gofidio ei bod yn cael cymaint o ddylanwad ar ei chenhedlaeth ac yn eu cadw o'r ysgol. Yn hytrach na chwyno mae Greta'n ystyried yr ymosodiadau rhain fel arwyddion fod ei phrotestiadau'n ennyn sylw rhai mewn safleoedd a allai fynnu newid.

"Mae gen i Asperger sydd yn golygu fy mod i ychydig yn wahanol i'r norm weithiau. Mae bod yn wahanol yn bŵer. Pan mae pobl gas yn beirniadu eich edrychiad a'r ffaith eich bod yn wahanol gall olygu eich bod yn ennill. Golyga nad oes ganddynt ddadl o werth i'w chynnig bellach."

Ein lle ni yw gwrando ar ei rhybuddion. Ydy, mae'n wahanol. Onid oedd proffwydi'r Hen Destament yn wahanol – yn rhai rhyfedd ar y naw? Ydy, mae'n ifanc, ond oni osododd Iesu blentyn yn y canol a'n cymell i dderbyn ein dysgu gan rai iau? Rhaid cyfaddef, wrth gwrs, nad yw'r atebion yn rhai rhwydd o bell ffordd, nid sefyllfa ddu a gwyn mohoni. Nid yw hynny, fodd

bynnag, yn gyfiawnhad i ni gladdu'n pennau yn y tywod yn y gobaith y bydd natur yn ei chywiro'i hun.

Perthyn i natur ddeddfau sydd yn rhaid eu parchu ac sy'n rhaid cydymffurfio â hwy. Naill ai hynny neu wynebu'r canlyniadau trychinebus a ddaw, a chofier nad ni fydd yn talu'r pris am ein hesgeulustod o'n haelwyd ond y genhedlaeth a'r cenedlaethau a ddaw ar ein hôl.

Un ffaith i'ch ystyriaeth wrth orffen – defnyddiwyd 1,500 o awyrennau preifat i gludo'r cynrychiolwyr i'r gynhadledd yn Efrog Newydd. Pa ryfedd i Greta fynegi cymaint dicter wrth eu hannerch? Dicter heb fod un tamaid gwahanol i ddicter cyfiawn proffwydi Israel yn y gorffennol pell.

I.C.R.

Diolch

Dymunaf ddiolch i ddiaconiaid, swyddogion ac aelodau Capel Mair am eu caredigrwydd mawr yn ddiweddar. Treuliais hyd yma hanner can mlynedd yn y weinidogaeth. Nid achos ymffrostio yw hyn o gwbl. Achos diolch sydd gennyf i mi ar hyd y blynyddoedd gael fy mendithio ag iechyd oedd yn caniatáu i mi gyflawni fy ngwaith.

Profais garedigrwydd mawr gennych yng nghwrs yr un mlynedd ar hugain ers dod atoch o Frynman. Gwerthfawrogaf yn fawr eich haelioni a'ch cefnogaeth gyson a'r ffaith i chi sefyll wrth f'ochr i'm cynnal adeg pennod dywyll yn hanes ein teulu. Nid aelodau mohonoch erbyn hyn ond cyfeillion mynwesol.

Diolch am eich rhodd o dalebau gwyliau i ni'n dau, ac am gyfarchion hyfryd dau o'n beirdd – Ceri Wyn Jones a Ken Griffiths. Trysoraf eu geiriau yn fawr. Diolchaf hefyd i ysgrifennydd Capel Mair, Wynford Jones, am ei eiriau dethol a doeth wrth fy nghyfarch yn enw'r eglwys, ac am y blodau hardd a dderbyniodd fy mhriod yn arwydd o'ch serch a'ch gwerthfawrogiad o'i chyfraniad. Fy mraint ar hyd fy ngyrfa fu cael pregethu'r Efengyl a chyhoeddi Iesu Grist yn Arglywydd.

Diolchaf i'r ffyddloniaid am eu cysondeb ac am ganiatáu i mi wrandawriad o Sul i Sul. Fy nod o'r dydd cyntaf fu eich calonogi a'ch clymu yn rhwymyn cariad. Credaf, fodd bynnag, i mi dderbyn lawn cymaint ag y bu i mi lwyddo i'w gyfrannu. Derbynied pob un ohonoch felly ein diolch mwyaf diffuant.

Irfon a Mair Roberts.

dwj

Carreg y Fendith, Llandudoch

Ym mur yr eisteddle ar Sgwâr Halket yng nghanol pentref Llandudoch, lle mae'r B4546 yn troi i gyfeiriad Traeth Poppit, ceir llechfaen ac arno'r geiriau a ganlyn o eiddo Siôn Mawddwy (1575–1613), bardd a ganai fawl i uchelwyr ledled Cymru: 'Llandudoch lle nodedig'. A go brin y byddai neb yn anghytuno â'i farn bendant. Nid y lleiaf o nodweddion nodedig y pentref yw'r abaty Tironaidd a sefydlwyd gan Robert Fitzmartin, yr Eingl-Norman ac Arglwydd Cemais, yn y flwyddyn 1120, wedi iddo hebrwng 25 o fynachod o'r fam abaty yn Tiron, Ffrainc, cyn belled â safle Abaty Llan'doch sydd o fewn ergyd carreg i lan afon Teifi.

Llai amlwg o lawer nag afeilion yr unig abaty Tironaidd yng Nghymru a Lloegr ond yr un mor ddiddorol ei hanes yw Carreg y Fendith (neu'r Garreg Fendithio yn ôl eraill), clamp o faen yn mesur 240cm o hyd, 240cm o led ac 80cm o drwch ac yn pwyso ychydig dros 14 tonn. Mae'n gorwedd ar lawr cilfach greigiog, bedolaidd ei ffurf, fry uwchlaw afon Teifi ac ychydig yn is na phen uchaf clogwyn yr afon, nid nepell o'r Teifi Netpool Inn sydd bellach yn llety.

Carreg y Fendith

Yn ôl y panel gwybodaeth, a saif ar ymyl y llwybr sy'n ymestyn o'r dafarn cyn belled â Charreg y Fendith, y Garreg Ateb oedd enw gwreiddiol y maen, oherwydd bod atsain i'w glywed wrth gyfarch rhywun neu rywrai a safai yr ochr draw i'r afon. Ac yn ôl traddodiad i'r man yma hefyd y deuai Abad yr abaty yn flynyddol i fendithio'r afon a chychod y pysgotwyr. Ond nid mwyach. Darfu am yr arfer honno flynyddoedd lawer yn ôl.

Y Panel Gwybodaeth

Eto, yn ôl yr wybodaeth a geir ar y panel, 'mae'n debygol mae maen capan ar gromlech neu ddolmen oedd Carreg y Fendith' yn wreiddiol a safai ar y tir lled wastad uwchlaw safle presennol y maen. Ond prin, a dweud y lleiaf, yw'r dystiolaeth a fyddai'n cadarnhau'r ddamcaniaeth apelgar honno sydd mor hoff gan hynafiaethwyr ac archaeolegwyr hygoelus.

Maen dyfod treuliedig

Ar sail ei ffurf a'r ffaith nad garreg leol mohoni, mae'n haws credu mai maen dyfod yw Carreg y Fendith. Meini dyfod hefyd yw'r clwstwr o feini llai sy'n gorwedd ar y tir gerllaw Carreg y Fendith, un ac oll yn feini igneaidd a gludwyd gan rewlif neu len iâ yn ystod cyfnod rhewlifol ac a ddyddodwyd yn bell o'u tarddle wrth i'r iâ ddadmer. Yn ôl pob tebyg, o ogledd Cymru y daethai'r meini dyfod igneaidd a phennaf nodwedd eu harwynebau treuliedig yw eu llyfnder neu eu crynder neu gyfuniad o'r naill briodoledd a'r llall. Llyfn i'w ryfeddu yw arwyneb Carreg y Fendith, maen ac iddi arwyneb gwastad heb bantiau amlwg.

Geirfa

maen igneaidd: craig sy'n gynnrych
gweithgaredd folcanig

DE-G

